

TANULMÁNYOK

LENKEFI FERENC

A LEKGIGONDOZÁS PROBLÉMÁI A FRANCIA HADIFOGLYOK KÖRÉBEN MAGYARORSZÁGON, 1794–1795

A köztudatba kevésbé került be a tény, hogy az 1793-tól 1795-ig tartó forradalmi háborúk során Magyarországra és a magyar koronához tartozó területekre, úgymint Szlavóniába és a Bánságba, hadifoglyként több mint tízezer francia altisztet és közlegényt, s mintegy ezer tisztet szállítottak. E – szerteágazó, a foglyok ideszállításával, elhelyezésével, életkörülményeivel foglalkozó – témakört kíséreltem meg monográfiában feldolgozni. Ebből egy viszonylag önállóan taglalható részt a szükséges utalásokkal kibővítve kiemelttem, hogy az érdeklődő az egész munka végső formába öntése előtt megismerkedhessen a XVIII. századi magyar történet e kis epizódjával.¹

A francia hadifoglyok mindennapi életének egyik fontos szelete volt lelkigyakorlati igényeik kielégítése. Különleges és kiemelt szerepénél fogva indokolt ezért a problémakör külön tárgyalása. Paradox módon szinte egyedül itt érintkezett a fogolytartók elvárásaival az általuk elzártak világképe, de – főleg a tisztikar túlnyomó részének esetében – a szembenállás is itt volt a legélesebb.

A hadifoglyok első, Szlavóniába érkezett csoportjainak többségében – az aradi várparancsnokság részéről báró Haan vezérőrnagy októberi, egyelőre eredménytelen jelentkezését nem említve² – már 1793 végén felmerült az igény lelkük megerősítésére, ezért báró Geneyne altábornagy, pétervárad főhadparancsnoktól franciául értő katolikus papot kértek. Gróf Wallis tábornok, az Udvari Haditanács ügyvezető elnöke, erre a tényre utalva, 1793. december 25-én tájékoztatta báró Barco lovassági tábornokot, a budai főhadparancsnokság vezénylőjét, hogy a Haditanács pártolja az elképzelést, sőt lelkészek kiküldésére kerülhet sor más fogolytartó helyszínekre is, amennyiben erre igény lesz.³

1 Jelen közlés a „Kakas a kasban – Francia hadifoglyok Magyarországon 1793–1795” c. disszertáció egyik fejezetét alkotja. A témával – a lelkészkérdéssel egyáltalán nem – csupán *Barcsay-Amant Zoltán: A francia forradalmi háborúk hadifoglyai Magyarországon, idetelepítésük első esztendejében 1793. és Okmánytár (Budapest, 1934. 123 o.)* c. próbálkozása foglalkozik, mint egyetlen, s kritikusan szemlélendő könyvészeti forrás. *Markó Árpád: A francia forradalom és a napóleoni idők magyar katonája (Budapest, 1939. 42 o.)* c. esszéjének az előzőre támaszkodó hivatkozásait már nem is említem. Reményeim szerint Barcsay-t jóval túlhaladva, a Hadtörténelmi Levéltár (Budapest) egyik fő fondja, a magyarországi (budai) főhadparancsnokság alig ismert irategyüttesének elsődleges forrásait felhasználva sikerült a témakör e részét – ugyanis a jövőben a napóleoni korszakkal is foglalkozni kívánok – feldolgoznom.

2 Az aradi folyamodványra Haan 1794. május 10-i jelentésében csupán közvetve utal, amikor a budai főhadparancsnokság 1793. október 24-i rendeletére hivatkozik. Hadtörténelmi Levéltár Budapest, General Commando in Hungarn (a továbbiakban: G.C.) 1794-18-60 3299. sz.

3 G.C. 1794-18-12. sz.

A budai vezénylő tábornok 1794. január 4-én szólította fel érintett parancsnokságait, hogy tájékoztassák őt a jelentkező igényekről, hogy a szükséges intézkedéseket megtehessek.⁴

Barco 1794. január 22-én a Lipótvár képviselőjében elsőként jelentkező nagyszombati rokkantház és a szegedi katonai parancsnokság ilyen vonatkozású kérését továbbította Bécsbe.⁵

Wallis január 8-án – utalva Buda egy e hó 11-i feliratára – és 29-én türelmet kért Barcotól, s azt tanácsolta, hogy amíg a kijelölt papok megérkeznek rendeltetési helyükre, addig helyben találjanak képzett, esetleg franciául értő papokat, megfelelő fizetség ellenében.⁶ A Haditanács elnöke február 12-én már azzal a kedvező hírrrel szolgálhatott a budai főhadparancsnoknak, hogy Őfelsége engedélye folytán rövidesen 4 lelkész érkezik Magyarországra. Nevezetesen Cretin Pozsonyba, Priolet (Briole) Lipótvárra, Pierron (Bieron) Budára, továbbá Jacques Pestre. Nem titkolt reménye szerint e személyek szoroson vett feladataikon túl információkkal is szolgálhatnának a foglyokról: „...durch diese Geistliche mittelst vertraulicher Unterredungen von den Betragen und den Gesinnungen der Gefangenen vorzüglich der Offiziers in noch mehrere Kenntniß gelangen und nach Umständen in Ansehung der Übel gesinnten die nöthige Abhülff zu treffen in Stand seyn mögen.” Wallis tájékoztatásul azt is közölte, hogy Szlavóniába Pion és Royer lelkészeket fogják küldeni.⁷

A Haditanács részéről február 14-én Ferraris tábornok tájékoztatta ismét Budát az ez ügyben tett lépésekről, s megküldte a Kollonich kalocsai érsekhez és Batthyány József hercegrímáshoz intézett megkeresések másolatát. A Kollonich-hoz írt levélből kiderül, hogy a Haditanács útlevelével szintén ellátott két utóbbi pap közül Royer Eszékre, Pion Gradiskára utazik. Kollonichtól azt kérték, hogy mindkettőjüket a helybeli ferences kolostorban szállásolja el, s január 1-jére visszamenően folyósítsa illetményüket. A Batthyánynak címzett irat a már ismerteken túl annyival szolgál, hogy Pesten a szervita kolostorban, a másik három helyszínen a ferenceseknél kellett szállást keresni a lelkészeknek. Fizetésükről hasonló rendelkezés született.⁸

Wallis február 18-án értesítette Barcot újabb lelkészek útnak indításáról. A már említett 6 személyen kívül, a császár engedélyének köszönhetően, az elképzelések szerint Langlaise, a poitiers-i egyházmegye papja Gyulafehérvárra, Licot, a langres-i egyházmegyéből Fogarasra, Aubin du Hamel, a troyes-i egyházmegye lelkésze Temesvárra kerülne, mindnyájan Konstanzból. Elődjeikhez hasonlóan útlevellel látták el őket, az egyházi jurisdicciót az apostoli helynök képviselőjétől (Militär Consistorial Auditor) kapják meg. Wallis kiegészítése szerint, amíg Erdélybe nem kerülnek hadifoglyok, az oda irányított két papnak Magyarországon kellett maradnia.⁹

Barco március 8-án tudatta a pesti tábort hadbiztonsággal, a tábort püspökséggel, valamint a bánási és az erdélyi főhadparancsnokságokkal a hírt. Utasítása szerint

4 G.C. 1794-18-1 2. sz., fogalmazvány.

5 G.C. 1794-18-6 113. sz., fogalmazvány.

6 G.C. 1794-18-8 131. sz. és 1794-18-9 194. sz.

7 G.C. 1794-18-13 296. sz.

8 G.C. 1794-18-14 297. sz. és egykorú másolatok (mindkettő II. 14.)

9 G.C. 1794-18-22 1523. sz.

az egyelőre visszatartandó papokat egy pesti, vagy budai rendházban kellett elhelyezni, míg du Hamelt haladéktalanul Temesvárra utaztatni.¹⁰

A szegedi igényeket ismételtén 1794. február 15-én jelezte Riech százados a budai General Commando felé. A fogoly tisztek számára mindaddig nem adódott más lehetőség, mint megbetegedés esetén a franciául nem értő helybeli papot elhívni az ezzel kapcsolatos teendők ellátására. Mivel a foglyok a vár területét nem hagyhatják el, a külön bejáratú vártemplom is elérhetetlen számukra. Ezen azzal segíthetnének, ha várban húzódó falon, amely a fegyháztól és a hozzá is tartozó templomtól a foglyok körletét elválasztja, ajtót törnének. A fegyencekkel és a lakossággal a franciák így sem találkozhatnának, mivel egy minorita a felsővárosból vállalta, hogy vásár- és ünnepnapokon külön időpontokban misézne számukra. A foglyokat a helységbe kikísérni végképp kockázatos lenne. Az esetleges temetéseket a városi pap vállalná, a helyzettől függően részint ingyen, részint fizetségért.¹¹

Barco február 22-i válaszában nyugtázta a szegedi kérdést, de ellenezte a fal áttörését, mivel véleménye szerint az lehetővé tette volna a foglyok és a helybeliek érintkezését. Megítélése szerint a temetéseknél felesleges lett volna egy saját pap „eines eigenen Geistlichen” odakísérése, míg a halottvivők díját az elhunyt hagyatékából vélte kifizethetőnek.¹²

A szegedi parancsnokság, nem tudván belenyugodni Buda döntésébe, március 8-án újabb érveket hozott fel a falbontás mellett. Zirkel őrnagy indoklása szerint a fegyházat a foglyoktól elválasztó fal csupán másfél kantárszárnyi vastag, s ott egyébként is befalazott ajtó van. Azt a biztonság kedvéért akkor falazták el, amikor még hajóvontatók (Schiffzieher) tanyáztak ott. A fegyházban kevés őrizetes van, akiket a tágas templomban egy deszkafallal választathatnának el, s így vásár- és ünnepnapokon a franciákkal együtt hallgathatnák a misét. Tehát csak az elfalazott ajtó megnyitására lenne szükség.¹³

A budai főhadparancsnokság március 15-i válaszában az indítványról tudomást sem véve arról értesítette Szegedet, hogy egy francia papot küld a helyszínre.¹⁴

Strack ezredes, a nagyszombati rokkantház parancsnoka február 25-én arról számolt be Barciónak, hogy Priolet lelkész aztan Lipótvárra küldte, de természetbeni járandóságai még nem tisztáztak.¹⁵ Buda március 8-i válaszában Pozsonnyal is közölte, hogy Cretin és kollégája Batthyány hercegprímástól kapja fizetését, vagyis 1794. január 1-jétől június végéig a budai hadipénztár útján fejenként 120 forintot utalnak ki számukra, a világitást és fát pedig az érintett kolostor biztosítja.¹⁶

Barco március 15-én értesítette a Haditanácsot, hogy Langlaise, Licot és Aubin du Hamel megérkeztek Magyarországra. Langlaise megbetegedett, de Licot-t és du Hamelt még aztan Temesvárra irányította, ahol utóbbi mindaddig ott marad, amíg hadifoglyokat nem szállítanak Erdélybe. Elképzelései szerint Langlaise-t felépülése

10 G.C. 1794-18-22 1523. sz., fogalmazvány.

11 G.C. 1794-18-16 305. sz.

12 G.C. 1794-18-16 305. sz., fogalmazvány.

13 G.C. 1794-18-28 1794. sz.

14 G.C. 1794-18-28 1794. sz., fogalmazvány.

15 G.C. 1794-18-23 1580. sz.

16 G.C. 1794-18-23 1580. sz., fogalmazvány.

után Szegedre küldené, ahonnan már több ízben sürgették, Azonban ő is csak az erdélyi fogoly szállítások megindulásáig maradhat ott, s majd egy pesti papot küldenek helyette. A fejleményekről a bánsági és az erdélyi főhadparancsnok is értesült.¹⁷

Milhartitz pozsonyi főhadbiztos március 15-i tudósítása szerint Cretin lelkész érkezése után négy nappal mutatta be a helybéli kanonok, s a bíboros érsek nevében kérte, hogy valamelyik kaszárnyában szállásolják el a vendéget. Milhartitz a városi laktanyában (beym Wasser) biztosított számára helyet, amivel ő nagyon elégedett volt. Cretin azt kérte még, hogy ne fél-, hanem negyedévenként folyósítsák illetményét, mivel egyéb jövedelem híján nem tudna megélni.¹⁸ Barco nem emelt kifogást az ellen, hogy Cretint nem a pozsonyi franciskánus kolostorban helyezték el, s azt javasolta, hogy fizetési ügyében a bíborosi számvivőséghez forduljon.¹⁹

Wallis március 18-i leiratában értesítette Barcót a tizedik pap útnak indításáról. Hugo-Vincenz Pellisot, aki eredetileg a langres-i egyházmegyében szolgált, a megfelelő útlevelell ellátva utazik Budára. Illetményét és felhatalmazását 9 társához hasonlóan fogja megkapni.²⁰

Barco március 20-i válaszában kitért arra, hogy Pellisot-t szándékozik Gyulafehérvárra küldeni, mivel az eredetileg oda szánt Langlais-t egészségi állapotára tekintettel egyelőre Szegedre irányítják. Elképzelései szerint egy-egy pap Pozsonyban, Lipótváron, Pesten, Szegeden, Temesváron, Gyulafehérváron, Fogarason és Munkácson, kettő pedig Szlavóniában nyerne végleges alkalmazást. A vezénylő tábornok ugyanekkor tájékoztatta gróf Soro altábornagy, bánsági főhadparancsnokot, hogy Aubin du Hamelt ideiglenes temesvári tartózkodási helyéről mielőbb Fogarasra küldik, s további illetményezéséről is gondoskodnak. Szezelem vezérőrnagy, pozsonyi dandárparancsnok, a tábori püspökség és a pesti hadbiztosság Pellisot szolgálatba állítására kaptak utasítást, s Munkács is értesülhetett papja útnak indításáról.²¹

Barco április 6-i további rendelkezéseiből kitűnt, hogy Pierron 4-én indult el Pestről, s Kassán keresztül utazott Munkácsra. Erről Szezelem tábornok értesítette felettesét, s a pap kísérőjét, az Alvintzy (19.) gyalogezred Eggendorffer hadnagyot is megnevezte. A dandárparancsnok tudatta, hogy Pellisot is elindult, hogy Temesváron át, bérelt kocsin, Erdélybe utazzon.²² Barco arra is utalt, hogy a lelkészek járandóságát rendben folyósítják.²³

A tényt Wallis elégedetten nyugtázta március 31-i leiratában. Az egyháznagyok tehermegosztása szerint Batthyány hercegprímás 4, a kalocsai érsek 6 lelkész illetményét állta, fél évre előre.²⁴ Ezt Barco is megerősítette április 9-i válaszában, vagyis a fejeként havi 20 forintokra bontott összeget június végére szólóan már

17 G.C. 1794-18-27 1711. sz., fogalmazvány. A sokszor említett erdélyi fogolyelhelyezésekre a tárgyalt időszakban nem került sor.

18 G.C. 1794-18-31 1893. sz.

19 G.C. 1794-18-31 1893. sz., fogalmazvány.

20 G.C. 1794-18-32 2022. sz.

21 G.C. 1794-18-32 2022. sz., fogalmazvány.

22 G.C. 1794-18-37 2316. sz.

23 G.C. 1794-18-37 2316. sz., fogalmazvány.

24 G.C. 1794-18-38 2368. sz.

átutalták a budai hadipénztárnak. Előrelátóan arról is érdeklődött, mi legyen a teendő a félév lejárta után.²⁵

A lelkipásztorok elhelyezkedésük utáni gondjainak megoldásában a Haditanács igyekezett ugyan részt vállalni, de minden anyagi kötelezettség nélkül. Wallis április 10-én említette meg Barcónak, hogy a lipótvári pap kolostor híján egy tisztí szobában húzta meg magát, ahol díjtalan tüzelőt és világítást élvezett.²⁶ A budai főhadparancsnok Wallis óhajának megfelelően Batthyány érsekhez fordult, hogy Priolet természetbeni járandóságainak terhét a kincstárról levegye. Az anyagi hozzájárulás érdekében némi bókkal is élt.²⁷

A Pesten alkalmazott két lelkész kegytárgyakkal való ellátása ügyében Franz Xaver Klausz tábori püspök március 21-én kereste meg a General Commandót. Mivel a budai templomi raktárban szinte minden eszköz megvolt, kérte Barcót, hogy járjon közben a Helytartótanácsnál az általa felsorolt apparamentumok kikölcsönzése érdekében, mivel mindegyikből újakat venni gazdaságtalan lett volna.²⁸

Barco meghagyta a tábori püspökségnek, hogy a Helytartótanács ajánlásának megfelelően a szükséges eszközöket a templomi lerakatból nyugta, vagy elismervény ellenében szerezzék be.²⁹

Klauss április 14-én jelentette, hogy megfelelő kötelezvény kiállítását követően a következő kegytárgyakat adta át Jean-Baptiste Jacques-nak: 2 oltárkeresztet, két miseruhát tartozékokkal, 2 alba-szalagot, 2 mellényt, 2 ostyaabroszt, 2 kehelykendőt. A készletben nem levő eszközök egy részét a tábori püspökség saját, nélkülözhető tárgyai közül pótolták, illetve a szervita kolostorból kölcsönözték, s így „*der obgedachte Priester nun mit einer vollständigen Kapelle versehen ist.*” Már csak egy kehely hiányzott, mert ami eddig volt, azt vissza kellett adni a szervitáknak.³⁰

A papi illetmények kifizetése a rendelkezések ellenére mégsem volt teljesen zavartalan, hiszen Milhartitz pozsonyi főhadbiztos április 16-án továbbította Budára Cretin kérését, hogy neki és testvéreinek fizessék ki januári-februári járandóságukat.³¹ Barco április 23-án ismét az érseki számvivőséghez utasította a folyamodókat azzal, hogy ott biztosan megkapják hátralékukat.³²

Riech százados Szegedről, április 1-jei nyolcnapos jelentésében utalt arra, hogy a Buda által még március közepén ígért pap 29-én érkezett meg, s egyből Makóra, a püspökhöz ment. Nem is akarta, hogy a tisztek közé helyezték a várba, mert félt

25 G.C. 1794-18-38 2368. sz., fogalmazvány.

26 G.C. 1794-18-46 2558. sz.

27 G.C. 1794-18-46 2558. sz., fogalmazvány. „... So nehme ich bey dem Umstande wo die Herren Erzbischöffe nach der so manchfältig bezeugenden patriotischen Willfährigkeit in Hungarn ohnedies den Unterhalt dieser Gestlichen auf sich genommen haben, die ehrerbietliche Freyheit mich mit vollem Vertrauen an Euer etc. (...) zu wenden und mir die geneigte Erklärung zu erbitten, ob Euer etc. (...) nicht allenfalls diesem Geistlichen einen Beytrag zur Bestreitung dieser Holz Bedürfniß zuzuwenden gefällig seyn wolle.”

28 G.C. 1794-18-47 Copia. A felsorolt kegyszerek: „2 Krucifixe samt Kanontafeln, 2 Meßkleider samt Zugehör als Stola, Manipel, Kelchtüchel, Bursa, Palla und 1 schwarze Stolla. 2 Gürteln 2 Humeralien, 2 Corporalien, 2 Purificatorien”.

29 G.C. 1794-18-39 616. sz., fogalmazvány.

30 G.C. 1794-18-47 707. sz.

31 G.C. 1794-18-49 2648. sz.

32 G.C. 1794-18-49 2648. sz., fogalmazvány.

tőlük. Riech pontokba szedve fogalmazta meg az erre az ügyre vonatkozó kérdéseit:

Érdeklődött, hogy úgy kezeljék-e a lelkészt – már ami elhelyezését illeti – mintha fogoly lenne, vagy a városi kaszárnyában biztosítsanak számára szállást, továbbá templomszolgát is adjanak-e mellé a helyőrségtől? Választ várt arra is, hogy mivel istentiszteletre más alkalmas helyiség, mint a fogadósnál, – s ez amúgy sem lenne helyénvaló – nincs, inkább az udvaron felállítandó sátorban misézzenek, vagy mégis törjék át a már említett ajtó-befalazást? Tovább érvelve az utóbbi megoldás előnyei mellett, Riech biztosította Barcót, hogy a lakosság sem a fegyház, sem a vártemplom területére nem léphet be, s a fegyenceket is igen jól őrzik. A százados mellékesen megemlítette, hogy Vergés tábornok elégedetlen levelei elmaradása miatt, de azt is megsúgta neki, hogy ha egy francia kalendáriumot, ún. (katonai) Almanach-ot (v.ö.: Schematismus) szereznének be, annak tiszti névsorából kiderülne, kik állítják magukat a foglyok közül hamisan tiszteknek, vagy magasabb rendfokozatúaknak.³³

Riech április 5-én újabb jelentést küldött Budára, amelyben tudatta Barcóval, hogy Langlaise atya másodikán visszatért Makóról, s miután a fogoly tisztek előtt felfedte emigráns voltát, egyértelmű elutasításban részesült. Roumillhac tábornok a franciák nevében írásban követelte, hogy hívják vissza a papot, s helyébe egy minden gyanú felett álló lelkészt küldjenek. Riech mellékelte Roumillhac és Langlaise levelét is.³⁴

Barco április 9-i válaszában ellenezte a papnak a váron kívüli elszállásolását, de engedélyezte váltott templomszolgák alkalmazását. Az időjárás kegyéből sátorban is misézhetnek, de az említett fogadói szoba ellen sem volt kifogása. A tiszti tiltakozásra a követelés teljesíthetlenségét emelte ki, s abban sem hitt, hogy az elutasítás egyhangú lett volna. Utasítása szerint az „ellenállókkal” szemben, s rájuk tekintet nélkül, a lelkészt elfogadó tisztek részére, a papnak minden támogatást megadva kell biztosítani a zavartalan lelkigondozást. A főhadparancsnok adatokat kért az abbét megtagadók, illetve elfogadók számarányáról is. Vergés reklamációját Barco azzal hátrította el, hogy beérkezett leveleit azonnal továbbították, így azok valószínűleg később veszték el.³⁵

Langlaise keserveit minden bizonnyal elutasított fizetési panaszai is szaporították, hiszen a budai főhadparancsnokság május 14-i leiratában a kiutalásokat rendbenlévőnek találta.³⁶

A lelkipásztorral már rendelkező helyszínek napi gondjainak megoldása mellett új fogolytartó állomások igényei is felmerültek. Barco április 30-án másolatban továbbította a Haditanácshoz Kiss Mihály általános helynöknek a nagyváradi Lippe őrnagyhoz intézett válaszát. Ezzel illusztrálta, hogy ott is szükség lenne egy papra, mivel csak vásár- és ünnepnapokon misézhetnek a foglyoknak, de azok nem értik. Mivel Kiss április 16-i válasza szerint egyházmegyéjében franciául tudó lelkész nem volt, nem intézkedhetett az ottani 75 tiszti kérése kedvező elbírálása érdekében.

33 G.C. 1794-18-40 623. sz.

34 G.C. 1794-18-41 660. sz. A nem csupán vallásgyakorlatot, hanem a francia tisztek egymáshoz, s tartóikhoz való viszonyát is érintő ügy részleteivel a disszertációnak a foglyok 1794 évi mindennapi életét tárgyaló fejezete foglalkozik részletesen.

35 G.C. 1794-18-40 623. sz., fogalmazvány.

36 G.C. 1794-18-58 3263. sz., fogalmazvány.

Arra is felhívta Wallis figyelmét, hogy a jövőben, amennyiben Győrbe és Kassára tiszteket szállítanak, ott is lenne igény lelkigondozásra.³⁷

Hasonlóan Nagyváradhoz, kezdetben Arad is maga igyekezett megoldani foglyainak lelki istápolását. Haan vezérőrnagy május 10-én tájékoztatta Barcót kapcsolatfelvételéről a bánsági General Commandóval, s mellékelte Soro altábornagy válaszát is. Arad parancsnoka, hivatkozva Buda 1793. október 24-én kelt rendelkezésére, hogy az említett ügyben forduljon Temesvárhoz, értesítette Barcót: 1794. május 7-én kapott ugyan lelkészt onnan, de gondjai voltak a szükséges eszközök beszerzésében és a járandóság folyósításában. Példának okáért gyertyát a helyi kórházi megtakarításból azért nem szerezhettek, mert az ottani készletek is igen csekélyek voltak. Elgondolása szerint, mivel Aradon még kevés fogoly van, a helyőrségi templomban lehetne istentiszteleteket tartani, más időpontban, mint a lakosoknak. Az ügyet részletesebben megvilágítja Soro már említett válasza Haan április 28-i megkeresésére, miszerint Aubin du Hamel Aradra küldése azért volt lehetséges, mert Erdélyben egyelőre még nem volt rá szükség. Anyagi segítséget nem adhattak, ezért Budához utasították őket. Soro Haan érdeklődésére közölte, hogy a helyi kórházépületben misézhetnek, hogy elkerüljék a foglyok érintkezését a lakossággal.³⁸

Barco május 24-i parancsában megtiltotta, hogy a franciákat a helyőrségi templomba kísérjék misére, hiszen fogságuk helyszínét tilos volt elhagyniuk. Ajánlása szerint erre a célra egy sátor is alkalmas. A viaszgyertya és misebor szükségleteket a nehézségek ellenére is a kórházi készletekből kellett kielégíteni.³⁹

Nagyvárad igényére Wallis május 21-én írta le a budai főhadparancsnokságnak, hogy az addigi gyakorlat, miszerint a foglyok vásár- és ünnepnapokon misét hallgathattak, s ez szokássá is vált, követendő példa. Az eljövendő húsvéti időszak lelkigyakorlati gondjainak megoldására indítványozta, hogy a Magyarországra küldött lelkészek közül egyet irányítsanak oda.⁴⁰ Barco május 28-án egyidejűleg tájékoztatta a szegedi és a nagyváradai parancsnokságot, hogy az országban egyéb nélkülözhető francia pap híján a legalkalmasabb lenne a Szegeden szolgáló – amúgyis ellehetetlenült – Langlaise-t Váradra küldeni.⁴¹

Riech egy nappal korábban, 27-én kelt jelentése csak megerősítette Buda vélekedését. Utalva a Haditanács május 10-i és Buda 17-i rendelkezésére, kijelentette, ha egy másik emigránst küldenének, az semmit sem változtatna a helyzeten. Meg kellene inkább fontolni a fogoly tisztek óhaját, hogy egy honi pap misézzen nekik. A százados ugyan megpróbálta őket meggyőzni, hogy a lelkigondozás nem csak misemondásból, hanem prédikációból, gyónásból és egyebekből is áll, s erre nyelvtudás híján a helybeli pap alkalmatlan lenne, de a franciák nem tágitottak. A tisztek nézetkülönbségeire utalva Riech kifejtette, hogy a két tábor elkülönítése lehetetlen, mivel szálláskörletük nyitott, s összejöveteleiket nem lehet meggátolni. Véleménye szerint mégis jobb lenne őket az eddigi, alakulat szerinti rendben hagyni, mivel az egy alakulatban szolgáltak jobban bíznak egymásban „*weil jede Abtheilung für sich lebt*”, s nézetkülönbségeik ellenére a

37 G.C. 1794-18-51 799. sz., fogalmazvány és egykorú másolat.

38 G.C. 1794-18-60 3299. sz. és egykorú másolat (V. 3.) (I. még a 2. sz. lábjegyzetet és a kapcsolódó szövegrészt).

39 G.C. 1794-18-64 995. sz., fogalmazvány.

40 G.C. 1794-18-67 1026. sz.

41 G.C. 1794-18-67 1026. sz., fogalmazvány.

szabályokat is inkább betartják és betartatják. Az idő a bizalmat természetesen meghozná, de az csak akkor valósulhatna meg maradéktalanul, ha minden ezredből csupán egyetlen fogoly lenne ott. Buda a jelentést ad acta tette, mivel már eldöntött tény volt Langlaise Nagyváradra helyezése.⁴²

A Langlaise-ügy megoldásaként Rábaközi őrnagy június 10-én jelentette Szegedről, hogy az atya 6-án elutazott Nagyváradra, s úgy tűnik, ez a tisztek túlnyomó részének kedvére történt, mivel Pünkösöd első ünnepnapján 160, a második napon 80–90 fogoly jelent meg a misén, amelyet egy felsővárosi minorita atya tartott. Ezen felbuzdulva érdeklődött, nem lehetne-e továbbiakban is vásár- és ünnepnapokon őt felkérni. Felvetette fizetsége kérdését is, mivel a felsővárosi minorita kolostor csaknem negyedórányi járásra volt, s minden kegyszert onnan kellett áthozni. A városi pap két káplánja azért nem jöhetett szóba, mivel főnökük egyiket sem nélkülözhetette. Akik számításba jöhetnének még, a piaristák, azért nem tudnak jönni, mert a latin iskolákban oktatnak: „*sind alle Professores in den Lateinischen Schullen.*”⁴³

Barco június 18-i válaszában egyetértett azzal, hogy a minoritát vonják be a foglyok felügyelésébe, ám fizetés nélkül, mivel arra nem volt anyagi fedezet.⁴⁴

Langlaise távozása után a gondok a kezdeti biztató jelek ellenére Szegeden mégis fennmaradtak, amit egy július 22-én kelt jelentés kivonata tanúsít, miszerint nyelvtudás híján nincs aki – különösen halálozás esetén – a foglyok körüli papi teendőket megfelelően ellátna.⁴⁵

A szegedi bonyodalmak, azaz hogy a kitendelt emigráns papot a teljes létszámban katolikus tisztek nem voltak hajlandók elfogadni, hasonló színezetben Munkácson is kifejlődtek. Synn őrnagy, várparancsnok június 18-án jelentette Budára, hogy a foglyok nyugodtan és elégedetten jártak a vártemplomba, amíg a helybéli káplán, Ossifka misézett. Vasár- és ünnepnapokon, valamint a 21 beteg tiszt mellett szükség is volt tevékenységére. Ám mióta Pierron francia lelkész megérkezett, a tisztek forrongani kezdtek, s ez 3 hete, vasárnap tetőzött. A várkáplán akkor reggel Pierron helyett misézett, s a francia, mintegy próbaképpen, kollégája helyett tartotta meg a nagymiséét. A tisztek, amint a sekrestyéből kilépő Pierront meglátták, egyszerre kinyomultak a templomból. Synn érdeklődésére a várkáplán felvilágosította, hogy 6–7 fogoly tiszt úgy nyilatkozott, hogy a hazájából szökött papot és szolgálatait sem fogadják el: „*..... sie insgesamt einen solchen Geistlichen der aus Frankreich entwichen die Seelsorge aufgegeben und seine Pfar Kinder verlassen nicht erkennen könnten, noch dürften, auch von ihm sich weder Seelsorgen weder Begraben lassen wolten, sondern ihn Festungscaplan vor ihren rechtmässigen Seellenhirt in allen, wie bishero geschehen, erkennen werden.*” Synn utasította Ossifkát, hogy tegyen jelentést a tábori püspöknek. Pierron kezdetben kényelmes, berendezett szobában lakott, ám kívánságára, hogy nem akar a foglyok szomszédságában élni, Synn jobb híján a saját lakosztálynak másik szobáját ajánlotta fel számára.⁴⁶

42 G.C. 1794-18-70 1056. sz.

43 G.C. 1794-18-74 1155. sz.

44 G.C. 1794-18-74 1155. sz., fogalmazvány.

45 G.C. 1794-18-85 sz., egykorú kivonat.

46 G.C. 1794-18-78 1209. sz., mellékelve Pierron levele is.

Időközben a helyzet Nagyváradon rendeződni látszott. Wiskoczell őrnagy június 20-án jelentette Budára, hogy Langlaise 8-án érkezett meg Szegedről, s a húsvéti istentiszteletet is megtartotta, amit tudomása szerint a tisztek kedvezően fogadtak. A váradi parancsnok a pap fizetésére is intézkedést kért.⁴⁷

Az átcsoportosításokkal azonban a paphiány csak részben oldódott meg, s ezt még tetézte a Temesvárról Aradra küldött Aubin du Hamel halála. Az erre vonatkozó, 1794. július 1-jén és 11-én kelt aradi jelentésekre hivatkozva, a Barcót helyettesítő Kavanagh altábornagy július 16-án intette türelemre Haant azzal, hogy mielőbb eljárnak a pótlás ügyében, mégpedig a kérelem szerint az ottani létszámnak jobban megfelelő két fővel.⁴⁸

Barco augusztus 6-án intézkedett ismét, s érdemben az összes, lelkipásztort tartó helyszín ügyében. Elképzelése szerint, mivel Szegeden már az emigráns papokat jobban tűrő közfoglyok voltak – a tiszteket időközben az Újépületbe és Kiscellbe szállították –, számíthatnak arra, hogy pótolják a korábban eltanácsolt, s Nagyváradra áthelyezett Pierront (sic! helyesen: Langlaise-t). Addig ideiglenesen egy honi pap is alkalmas lenne a szükséges teendők elvégzésére. A vezénylő tábornok tájékoztatása szerint a Temesvárról az elhunyt du Hamel pótlására Aradra helyezett Pierrot (helyesen: Pellisot) atyát Csákóvárra küldenék, ezért Aradon egyelőre be kellene érni egy honi pappal, aki vásár- és ünnepnapokon misézne. Barco ugyanakkor kérdést intézett Pozsonyba, Nagyváradra és Nagyszombatba, minden rendben van-e az ott alkalmazott lelkészekkel, s rendben elfogadták-e őket? Külön érdeklődött Győrnél és Kassánál, mert ha nincs, aki legalább vásár- és ünnepnapokon a lelkigondozást ellássa, igény esetén a Haditanácshoz fordul újabb francia papok behozataláért.

Szerelem tábornoknál Barco afelől tudakozódott, miután kilátásba helyezte újabb papok behívását, hogy a Pesten szolgáló Jacques nem tudna-e a kiscelli kaszárnyába is átjárni, avagy ez az utóbbi helyszínen az esetleg uralkodó előítéletek miatt – ekkor már Szegedről és Nagyváradról elhozott tisztek éltek itt – megvalósíthatatlan lenne?⁴⁹

Wallis már július 5-én kapott jelzéseket az újabb papok iránti igényekről, hiszen augusztus 2-án azt írta le Budára, hogy két lelkészt indít útnak. Egyiket a Bánságba, a temesvári mellé, a másikat egy elhunyt lelkész (du Hamel) helyett küldik Nancy püspökének ajánlásával és megfelelő útlevéllal ellátva.⁵⁰ Buda augusztus 9-én továbbította a kedvező hírt Soronak azzal, hogy egyiket az ideiglenesen Aradra küldött Pellisot mellé helyezik, s majd ha tisztek mennek Csákóvárra és nekik megfelel, oda küldik. Hiszen bebizonyosodott különböző megítélésük a fogoly legénység és tisztek körében.⁵¹

Szerelem tábornok augusztus 18-i híradása a kiscelli lelkigondozás megnyugtató rendezéséről szólt. Tudatta Barcóval, hogy a legutóbbi Mária-napon (Assumptio Mariae) Rábaközi őrnagy adatai szerint 200, a múlt vasárnapon még több fogoly

47 G.C. 1794-18-79 1229. sz.

48 G.C. 1794-18-82 1311. sz., fogalmazvány és egykorú kivonat.

49 G.C. 1794-18-85 1434. sz., fogalmazvány

50 G. C. 1794-18-87 1473. sz.

51 G. C. 1794-18-87 1473. sz., fogalmazvány. „... wie das Beyspiel in Hungarn erweisen hat, derley emigrirte Geisliche nur bey Gemeinen Leuten vom Sergeanten abwärts, angenommen, von den Offiziers aber fast durchgehends ganz verworfen werden.”

tiszt jelent meg a misén. Ezért a jövőben a tábori kórházban szolgáló honi pap rendszeresen átjárna Kiscellre, ha ezt lehetővé tennék számára. Francia pap alkalmazásától az ellenérzések miatt el kellett tekinteni.⁵²

Barco augusztus 23-án kérte fel a magyar tábori püspökséget a szükséges intézkedések megtételére.⁵³

Újabb helysín képviselőjében Rubendunst Gyulai (32.) gyalogezredi százados augusztus 20-i jelentése szerint a győri foglyok lelki istápolását egy Lotharingiából két éve kivándorolt pap látta el, ám mivel betegen fekszik, ideiglenes helyettesítése szükséges.⁵⁴ Buda másnapi válasza szerint róla és nagybátyjáról, Hagondange nyugalmazott tőrőrnagyról gondoskodni kell, de nem árt őket szemmel tartani.⁵⁵

A tendenciát, hogy egyre inkább magyarországi lelkészt, mint emigráns honfitársat kívántak a hadifogoly tisztek, Nunez őrnagy szeptember 13-i, újépületi híradása is bizonyítja. Az itteni franciáknak sem volt ínyére kimenekült papjuk, s ezért kérték, hogy legalább vasár- és ünnepnapokon bocsássanak rendelkezésükre honi tisztelendőt.⁵⁶ Kavanagh szeptember 17-i, a tábori püspökséghez intézett megkeresésében pártolta a kérelmet.⁵⁷

Némi megnyugtató Radovics őrnagy augusztus 14-én jelentette Pozsonyból, hogy az ottani foglyok elfogadják a francia papot. Ez is példa a tisztí és legénységi foglyok között e tekintetben (Nagyvárad mint szabályt erősítő kivétel volt pár hétig) húzódó választóvonalra, mivel Pozsonyban túlnyomórészt közemberek éltek, eltekintve az átvonuló, vagy betegen ott rekedt tisztektől.⁵⁸

Buda korábbi elvi egyetértése nyomán Ágoston őrnagy augusztus 18-án jelentett be igényt Kassáról a Munkácson amúgyis ellehetetlenült emigráns pap átvételére. Bízott abban, hogy számítani lehet a helybeli foglyok beleegyezésére, mivel nyelvtudás híján az ideiglenes számukra lelki vigaszt nyújtott dominikánus képtelen volt feladatát egyedül ellátni.⁵⁹

Riech százados utolsó kísérletére a szegedi „ajtóügyben” szeptember 20-án került sor. Az eljövő téli időszakra hivatkozva, s szemléltetésül egy rajzvázlatot is mellékelve, ismételten engedélyt kért a fegyház templomának használatára. Tudósítása szerint a már említett franciskánus – a nyelvi nehézségek dacára – vállalta az istentiszteletek megtartását. Az időpontokról is volt elképzelése, miszerint a fegyencek reggel 9–10-ig, a foglyok 10–11-ig jártak volna misére.⁶⁰

Kavanagh szeptember 27-i elutasító válaszában azt javasolta, hogy a várban egy helyet, vagy néhány szobát jelöljenek ki mise céljaira.⁶¹

A – részint a foglyok különböző fogadási hajlandósága, részint objektív körülmények miatt meglehetősen bonyolulttá vált – lelkészkérdést Wallis október 13-i leiratában igyekezett összefoglalni, s a lehetőségek szerint rendezni. Az eddig

52 G. C. 1794-18-88 1559. sz.

53 G. C. 1794-18-88 1559. sz., fogalmazvány

54 G. C. 1794-18-90 5803. sz.

55 G. C. 1794-18-90 5803. sz., fogalmazvány

56 G. C. 1794-18-95 1737. sz.

57 G. C. 1794-18-95 sz., egykorú jegyzőkönyvi kivonat

58 G. C. 1794-18-102., ad 1434. sz.

59 G. C. 1794-18-102., szám nélkül

60 G. C. 1794-18-99 1794. sz.

61 G. C. 1794-18-99 1794. sz., fogalmazvány

Magyarországon szolgált 10 pap közül 2 meghalt, egy súlyos betegsége miatt felváltását kérte, a nagyváradi pap pedig a foglyok – ekkor már közemberek éltek itt –, s köztük is a betegek nagy száma miatt segítséget kért maga mellé. Ezért a továbbiakban a besançoni egyházmegyében szolgált Vernier, Jourdain és Maillot, és a nancy-i egyházmegyében működött Jacques indultak útnak, a Haditanács útlevelével felszerelve. Wallis □зь зрднрхб, ирзь Цеупкеу б Феоефч□урп оез□уефедехх иеньуе меу□н, о□з бы енишпъх дн Збоен иень□х □уефеп ибзьчб Аубдрп енезепд□ б мру□ввбп Феоефч□урп 2. сбсм□пх х□пъмедехх Реннкфрх. Ды□ух б Бблруруфы□зв□н л□хх, еуедехкнез Аубдуб фы□пх Кбгтцеф обубдлрп Рефхеп, ирзь б х□врук м□уй□ывбп о□м□д□хх, де вехезф□зе окбхх незъепз□нх, ф еокбхх мкн□спк фы□пд□мры□ немм□фы иень□п фырнз□нлрп. Крцудбкп окпх фез□х□ (бнф Вррсеубхру) Обзьч□убдуб оезь, о□з Нбкнрх-х Феоефч□ууб, чбзь Дфы□муе м□ндкм, Бцдб вен□х□фб фыеукпх. гзь □ффыефеп 12 сбс фырнз□нлб б обзьбуруфы□зк иеньфы□пемеп. Екыех□ф□мех, окчен б мкпгфх□убх нео хеуиениехкм, чбзь бы едлкз уепденмеы□фье □ннх меуех □лубрфых□ф□чбн, чбзь хрч□ввк езы□ык бпъбзк ирыы□л□уиц□ффбн неиехпе ен□хеуеохепк. Чбннкф ирыы□хеххе, ирзь Цеупкеу, Крцудбкп □ф Нбкнрх 16-□п кпдш б Б□пф□звб нехенес□х□фье оеп□ (чбн□фы□п□нез еокзу□пф □ М. Е.) жубпгкб гфбн□дрммбн езь□хх: „*ыцу Апфкеднцпз кп дбф Ббпнбх бвзеиенген жубны□фкфзиен Ебокннен окх.мрооен шеуген.*”⁶² Лбчбпбзи оенн□менхеп мбсхб оез бы □л нем□фыем кзбырн□ рмо□пъбкх.⁶³

A budai vezénylő tábornok október 22-én továbbította az érintetteknek Bécs leiratát. Az általa összegzett, némileg módosított személyi változtatások szerint Temesvárra az elhunyt Licot abbé helyébe az újonnan jöttek közül Vernier-t, a Nagyváradon közben elhunyt Langlaise pótlására Jourdaint küldik, míg az ugyancsak frissen érkezett Maillot állomáshelye, Soro és Geneyne alkujától függően, Temesvár, vagy Eszék lenne. Jacques a terv szerint, betegsége miatt felmondott névrokonát váltaná fel a pesti tábori kórházban. A már korábban jóváhagyott belső átcsoportosítás is megtörtént, ugyanis Munkács parancsot kapott, hogy az ott hitelét veszített Pierront engedjék át, kérésének megfelelően, Kassának.⁶⁴

Geneyne altábornagy Kavanagh-hoz intézett október 20-i átiratában, hivatkozva a Haditanács október 10-i leiratára, miszerint Maillot Temesvárra, vagy Eszékre kerülne, az ajánlatot köszönettel elhárította, hiszen Eszéken is szolgált egy lelkész, a társa pedig Péterváradon és Rácsán egyszemélyben is teljesíteni tudta kötelezettségeit.⁶⁵ A budai ideiglenes vezénylő tábornok ezért október 29-én némi megkönnyebbüléssel tudathatta Soróval, hogy Vernier és Maillot a már említett francia családok (Familien) egy csoportjával már Temesvár úticéllal fog megérkezni. Amennyiben Csákváron a fogoly tisztek nem fogadják el papjukat,

62 G. C. 1794-18-103 1927. sz.

63 G. C. 1794-18-103 ad 1927. sz., 3 igazolás. Az igazolások szövege formulaszerű, név és helyszín behelyettesíthető: „Überbringer dieses ist der französische Geistlicher Maillot, der nacher Temesvar, oder Esseg für die Seelsorge bei den fr. Gefangenen bestimmt ist, und von dem ich Euren Hoch und Wohlgebolhrenen bereits in einem anderweilen Schreiben vom heutigen Tag die Nachricht ertheilet habe; Ich finde noch zu seiner Legitimation auch das gegenwärtige Schreiben ihm mitzugeben...”

64 G. C. 1794-18-103 1927. sz., fogalmazvány

65 G. C. 1794-18-105 1985. sz.

meg lehetne fontolni, hogy Maillot-t Temesvárra érkezése után Szegedre irányítsák, s Vernier az előző helyszínen elegendő lenne, míg a Csákvárra szánt lelkész Győrt erősítené.⁶⁶

A Magyarországon szolgált lelkészek minden bizonnyal rendszeresen tájékoztatták előjáróikat, amint erre Wallis október 30-i leirata is utalt. Ebből derül ki, hogy Nancy püspöke Bécsben tartózkodott, míg Langres püspöke Konstanzban időzött. A Haditanács ügyvezetője azt is megemlítette, hogy Pellisot atya két levelében itteni tevékenységük nehézségeiről, Licot abbé haláláról, a foglyok körülményeiről, s saját ügyeiről adott tájékoztatást, például, hogy szeretne Aradon maradni, s nem Csákváron szolgálni. Wallis ennek hatására is eltekintett az áthelyezéstől, s erről Budát is értesítette.⁶⁷

A bánsági főhadparancsnok október 31-i, Kavanagh-hoz intézett levelében, annak 22-i átiratára hivatkozva sürgette Vernier és Marcellius Andriot érkezését Temesvárra, mivel ott nagy szükség lett volna rájuk.⁶⁸ Kavanagh nov. 12-én nyugtatta meg Sorót, azt a helyesbítést téve, hogy Andriot minden bizonnyal Maillot-val azonos. A budai vezénylő tábornok ugyanekkor érdeklődött Szelelem dandárnoknál afelől, hogy a Pesten leköszönt Jacques elhatározása végleges-e, vagy felépülése után folytatná-e szolgálatát? Ha válasza kedvező, őt, vagy a bajor földről várt másik Jacques-ot küldenék Győrbe.⁶⁹

Jacques atya Wallis és Ferraris november 13-i tájékoztatása szerint már Bécsben tartózkodott, s megfelelő ajánlással ellátva el is indították.⁷⁰ Kavanagh november 22-én utasította Szelelem tábornokot, hogy az újra szolgálatra kész idősebb Jacques-ot egészségi állapotára tekintettel a győri, az ifjabbat a szegedi közfoglyok mellé küldjék, mivel a pesti fogoly tiszték elutasítása miatt ott nincs szükség papra, s a tábori kórházban is csak néhány beteg van.⁷¹

A kezdeti nehézségek elmúltára, s a foglyok lelkigondozásának nagyjából a rendes kerékvágásban zökkenésére az említésre méltó iratváltások ritkasága utal. 1795. május 18-án kellett csak Nagyvárad képviselőjében az időközben elhunyt Wiskoczi őrnagyot helyettesítő Moro századosnak egy félreértést tisztáznia. Eszerint Jourdain abbé valóban tart istentiszteleteket a vártemplomban a lakosság és a helyőrség részére, de oda foglyokat soha nem engedtek. Számukra a várban megfelelően felszerelt két szobát jelöltek ki. A félreértést az okozta, hogy Jourdain a vártemplomban két fogoly ministráns segítségével miséznek ugyan, de utóbbiaknak nincs lehetőségük a kapcsolatfelvételre a közönséggel.⁷²

Kavanagh május 30-án azzal nyugtázta a jelentést, hogy elismételte a foglyoknak a számukra kijelölt helyen kívüli miséztetésének tilalmát, amivel bizonyosan a két ministránusra is célzott.⁷³

66 G. C. 1794-18-105 1985. sz., fogalmazvány

67 G. C. 1794-18-108 2030. sz.

68 G. C. 1794-18-112 2066. sz.

69 G. C. 1794-18-112 2066. sz., fogalmazvány

70 G. C. 1794-18-117 2134. sz.

71 G. C. 1794-18-117 2134. sz., fogalmazvány

72 G. C. 1795-18-21 839. sz.

73 G. C. 1795-18-21 839. sz., fogalmazvány. „...denen fr. Kriegsgefangenen die Besuchung einer öffentlichen Kirche und Kapelle ein für allemal untersaget, folglich auch die Zusammenkunft und resp. Unterred- und Vermischung mit Landes Einwohnern ihnen gänzlich abgeschnitten bleiben muß.”

A magyarországi emigráns francia papok helyzetét az 1795. tavaszán megindult fogolycserék folyamata alapvetően megváltoztatta, hiszen eredeti megbízatásuk szempontjából feleslegessé váltak. A már említett Jourdain szeretett volna ugyan hazájába visszatérni, de szándékától Bécsben kénytelen volt elállni, hiszen a franciaországi viszonyok ezt nem tették lehetővé. Wallis tájékoztatta Barcót, megismertetve őt a gróf Kinsky, lovassági tábornok, alsó-ausztriai főhadparancsnokhoz intézett rendelkezés tartalmával, miszerint Jourdain visszatért Magyarországra, s a többi ott rekedt lelkésszel együtt szeretné folytatni tevékenységét. Újból szolgálatba állításához immár a lakosság körében, az országbíró és az esztergomi érsek segítségével szükség van. Visszatuzásáról a titkosrendőrséget is értesíteni kellett.⁷⁴

Barco október 28-án minderről tájékoztatta az egyháznagyokat és Végh Péter országbíró, kérve őket az összes itt szolgáló francia pap lehetőség szerinti alkalmaztatására a lakosság között, vagy úri házaknál, mivel a fogolycserék befejezése után is egyelőre maradniuk kell. A vezénylő tábornok ugyanekkor járt közben az egyébként nem hivatalos úton idekerült, hanem budai rokonainál hosszabb ideje tartózkodott François Roussel atya érdekében, aki az Újépületben díjazás nélkül szolgált.

Hogy a felkért méltóságok kellően informálva legyenek, Barco arra utasította érintett parancsnokságait, s kérte Geneyne és Soro tábornokokat, hogy állítsanak ki igazolásokat a lelkészek kvalitásairól.⁷⁵

A tanúsítványok pár héten belül beérkeztek, így Barco december 6-án tájékoztathatta Végh Pétert és az érsekeket a francia papok iskoláiról, képzettségéről, nyelvtudásáról, s hivatásukkal járó jámbor lelkületükről is bizonyosságot tett: „... *derer allseitig fromme und christliche Lebenswandel nebst untadelhafter Aufführung bestättiget.*” A kimutatásoknak köszönhetően ismerhetjük meg a Magyarországon és a magyar korona tartományaiban a tárgyalt időszak végén szolgált francia papi kart.⁷⁶

Eredetileg Temesváron működött Antoine Maillot, kollégájával, az eddig nem, vagy más okból más néven említett – valószínűleg Vernier-ről van szó – Louis Bretonnal egyetemben; teológiai jártassága mellett anyanyelvén túl a latint használta.

A Péterváradon szolgált Pierre-Antoine Royer és az Eszéken élt Louis Pion hasonló képzettséggel rendelkezett.

Aimable Jourdain Nagyváradon majd Pesten szolgált, a latin és francia mellett egy keveset németül is értett.

A 49 éves Benedict Cretin Pozsonyban működött, s a Győrben ténykedett 41 esztendő Jean-Baptiste Jacques-hoz hasonlóan, teológiai képzettségével francia és latin nyelvtudás járt.

François Rousselt Pesten alkalmazták, s járatos volt filozófiában és matematikában is, de csak franciául és latinul értett.

74 G. C. 1795-18-44 1955. sz. és egykorú másolat. „*Da aber die dermaligen Umstände in Frankreich dem Geistlichen die Vollziehung seines Antrags nicht gestatten, mithin derselbe wieder nach Ungarn zurückzukehren, und nach dem Abgang der fr. Gefangenen mit denen andern allda befindlichen fr. Geistlichen in Land verwendet werden zu können wünschet. So kann das General Commando diesen Geistlichen wieder nach Ungarn abgehen zu machen, und der geheimen Polizei Direktion hievon die Nachricht ertheilen.*”

75 G. C. 1795-18-44 1955. sz., fogalmazvány

76 G. C. 1795-18-50 2231. sz., fogalmazvány

Aradon szolgált Hugo-Vinzenz Pellisot és Jacob Jacques, akik teológiai képzettséggel, s francia és latin nyelvismerettel rendelkeztek.

A 47 éves Charles Priolet Lipótvárról filozófiai és teológiai képzettséggel bírt, de ő is csak anyanyelvén és latinul tudott.

Az utolsó időszakban Kassán működött Gabriel Pierron teológiai ismeretei mellett francián és latinon kívül egy kevés német nyelvtudással is rendelkezett. Imént felsorolt társaihoz hasonlóan, emberi tulajdonságairól az őt igazoló helysín is a legnagyobb meglepédeettséggel nyilatkozott.

Bár a lelkészek további sorsát egyelőre nem vizsgáltam, igen valószínű, hogy nyelvi hiányosságaik ellenére – bár a latin közvetítő volta közismert, s akár politikai okokból is –, egy időre mindnyájan valamilyen alkalmazást nyertek. Nem kizárt az sem, hogy az 1796. év második felében ismét megindult fogolyszállítmányok elhelyezése után egy részük újra eredeti megbízatásának megfelelően ténykedhetett, illetve a belpolitikai helyzet konszolidálódásával visszatérhetett hazájába. Anélkül, hogy vállalkozásukat heroikus színezetben tüntetnék fel – hiszen a foglyok közé menetelükben küldetéstudatuk mellett bizonyosan püspökeik akarata is döntő súllyal esett latba –, ténykedésük az egyszerű katonáknak a fogság átvészeléséhez elengedhetetlen pszichikai kondícióját segített legalább a kritikus szint fölött tartani.

Ferenc Lenkefi

THE PROBLEMS OF CURE OF SOULS AMONG
FRENCH PRISONERS OF WAR IN HUNGARY
1794-1795

Summary

During the French revolutionary wars some 1000 officers and 10 000 non-commissioned officers and rank and file were carried to the territories of the Hungarian Crown as prisoners of war. The need for their cure of souls arose already at the end of 1793. For this reason, according to the Court Military Council's orders it was the task of the Buda Main Army Headquarters along with the archbishops of Esztergom and Kalocsa to send French priests to the prison camps, on recommendation of their own bishops and on voluntary basis. On these fields, at the climax of the action 12 clergymen operated, but fluctuation due to deaths and the regular forced transfers was quite high. The latter was very much inspired by the almost unanimous refusal on behalf of the French officers in contradiction to the reception of the common soldiers. Despite the theoretical refusal on behalf of the officers, not taking into consideration language difficulties, home priests also had to be put in service, the activity of the immigrant clergymen can be called successful as much as they helped the common soldiers survive by spiritual aid.

Ferenc Lenkefi

LES PROBLEMES DU SOIN SPIRITUEL CHEZ LES PRISONNIERS
DE GUERRE FRANÇAIS EN HONGRIE
1794-1795

Résumé

A l'époque des guerres révolutionnaires françaises, à peu près 1000 officiers et 10 000 sous-officiers et simples soldats ont été transportés en Hongrie et sur les territoires de la couronne hongroise, comme prisonniers. L'exigence de leur soin spirituel a fait apparition déjà à la fin de 1793. C'est pourquoi, conformément aux ordres du Conseil de Guerre de la cour, le devoir du haut commandement d'armée de Buda était, avec l'aide des archevêques d'Esztergom et de Kalocsa, d'envoyer des prêtres français émigrés aux endroits où les prisonniers étaient gardés, à la base de la proposition de leurs propres évêques et par présentation bénévole. Sur ces territoires 12 prêtres travaillaient au comble de l'initiative, mais la fluctuation était importante à cause des décès éventuels et des déplacements forcés fréquents. Le refus presque uniforme des officiers français poussait à la roue de ces derniers, à l'encontre de la réceptivité des simples soldats. Malgré qu'il faille mettre au service des prêtres du pays aussi, à cause de la résistance de principe des officiers, en négligeant les difficultés linguistiques, on peut dire que l'activité des prêtres émigrés était efficace, comme ils aidaient les simples soldats prisonniers à survivre par leur protection spirituelle.

Ferenc Lenkefi

DIE PROBLEME DER SEELSORGE UNTER DEN FRANZÖSISCHEN KRIEGSGEFANGENEN IN UNGARN

1794–95

Resümee

Während der Kriege der Französischen Revolution wurden etwa 1000 Offiziere sowie 10 000 Unteroffiziere und Gemeine als Gefangene nach Ungarn bzw. in die Gebiete der ungarischen Krone befördert. Der Anspruch auf ihre Seelsorge zeigte sich bereits Ende 1793. Deshalb erteilte der Hofkriegsrat dem Budaer Generalkommando die Aufgabe, mit Hilfe des Erzbischofs von Esztergom (Gran) bzw. des Bischofs von Kalocsa und aufgrund der Empfehlungen von französischen Bischöfen freiwillige französische emigrierte Priester zu den Gefangenen zu schicken. Zur Blütezeit dieser Aktion waren in diesen Gebieten 12 Priester tätig. Ihre Tätigkeit kann als erfolgreich eingeschätzt werden, trugen sie doch mit der Seelsorge zum Überleben der gefangenen Gemeine bei.

Ференц Ленкефи

ПРОБЛЕМЫ ДУХОВНОЙ СЛУЖБЫ В КРУГУ ФРАНЦУЗСКИХ ВОЕННОПЛЕННЫХ В ВЕНГРИИ

1794-1795

Резюме

Во время французских революционных войн на территорию Венгрии и Венгерского королевства было транспортировано около 1000 французских офицеров и примерно 10 000 подполковников и рядовых. Уже в конце 1793 года проявилось их требование относительно духовной службы. Поэтому согласно указу придворного Военного Совета главной задачей фудайского Верховного военного командования было направить с помощью эстергомского и калочайского епископов эмигрантских французских священников на место пребывания военнопленных, на основании рекомендации их епископов и добровольного выезда на духовную службу. На этих территориях во время кульминации этой акции действовало 12 духовников, однако среди них была большая флуктуация по причине смерти и частых принудительных переводов на другое место. В этом большую роль сыграл почти единодушный отказ французских офицеров от духовной службы для них, в то время как рядовые французские охотно пользовались услугами духовных лиц. Несмотря на то, что из-за принципиального сопротивления офицеров духовенству, необходимо было поставить на службу и венгерских священников, оставив без внимания языковые трудности, следует отметить, что работа духовников-эмигрантов может быть оценена успешной, поскольку священники, поддерживая духовную жизнь военнопленных, содействовали по сути дела их выживанию в плену.